

บทที่ 4

การคืนทรัพย์ในฐานลากมิควรได้

การคืนทรัพย์จะคืนสถานได เพียงใด และอย่างใดได้นั้นได้บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 412 ถึงมาตรา 418 โดยกำหนดจำนวนหนึ่งที่จะต้องเป็นลากมิควรได้แก่กันไว้ 2 ประการคือ

1. ต้องไม่เกินจำนวนที่เป็นประโยชน์แก่ลูกหนี้ และ
2. ต้องไม่เกินจำนวนที่เจ้าหนี้ที่เสียเบริกlyn หรือขาดประโยชน์

ข้อสังเกต

การที่จะต้องคืนทรัพย์สินแก่กันเพียงใดนั้น กฎหมายถือว่าอาการที่ได้รับทรัพย์สินมาไว้ หรือได้มาโดยทุจริตหรือสูจาริตเป็นเงินที่สำหรับแบ่งแยกภาระให้หนักเบากว่ากันด้วย โดยถือว่าได้ทรัพย์มาโดยถือว่าปราศจากมูลอันจะอ้างต่อกฎหมายได้หรือรู้อยู่ว่าตนไม่มีสิทธิที่จะได้ทรัพย์นั้นยังจีนรับก็ได้เช่นว่าทุจริต

กฎหมายแยกทรัพย์สินที่จะต้องคืนให้แก่กันไว้เป็น 3 ประการ

1. การคืนทรัพย์สินที่รับไว้เป็นเงิน (มาตรา 412)
2. การคืนทรัพย์สินอย่างอื่นนอกจากเงิน (มาตรา 413)
3. การคืนดอกผลที่เกิดขึ้นจากทรัพย์สินที่รับไว้ (มาตรา 415)

การคืนทรัพย์สินที่รับไว้เป็นเงิน

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 2 บัญญัติว่า “ถ้าทรัพย์สินซึ่งได้รับไว้เป็นลักษณะควรได้นั้นเป็นเงินจำนวนหนึ่ง ท่านว่าต้องคืนเต็มจำนวนหนึ่ง ท่านว่าต้องคืนเต็มจำนวนนั้น เว้นแต่มีอนุくだได้รับไว้โดยสุจริต ซึ่งต้องคืนลักษณะควรได้เพียงส่วนที่ยังมีอยู่ในขณะเมื่อเรียกคืน”

“If the property which was unduly received is a sum of money, restitution must be made in full, unless the person who received it was in good faith in which case he is only bound to return such part of his enrichment as still exists at the time when restitution is demanded.”

คำว่า “เงิน” ตามมาตรา 412 หมายถึง เงินตราตามกฎหมายว่าด้วยเงินตรา (พระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501) เช่น เหรียญกษาปณ์ ธนบัตร ซึ่งขณะที่ได้รับไว้นั้น เป็นเงินตราที่ออกใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย

มาตรา 412 มีหลักว่า ได้รับเงินมาเท่าใดก็ต้องคืนเงินเต็มจำนวนนั้น แต่มีข้อยกเว้นว่า หากผู้รับได้รับเงินนั้นไว้โดยสุจริตในขณะรับเงินมา ก็จะต้องคืนเงินให้เท่าที่ยังคงมีเหลืออยู่ในขณะเมื่อเรียกคืน คือในขณะทวงถามเท่ากันแต่ถ้าหากว่าได้รับเงินนั้นมาโดยไม่สุจริต ก็ต้องคืนเต็มจำนวน

อย่างไรก็ตาม การที่จะพิจารณาว่าเงินยังมีอยู่เต็มจำนวนในขณะเรียกคืนหรือไม่นั้น มีหลักอยู่ว่าถ้าผู้ได้รับเอาเงินนั้นไปใช้จ่ายหาซื้อได้ของอื่นมาแทน ผู้ที่เรียกคืนอาจเรียกคืนสิ่งของนั้น ๆ ได้ เพราะยังเป็นลักษณะควรได้อยู่แก่ผู้ได้รับเงินนั้นไป

ตัวอย่าง นาย ก ภูเงินนาย ข. 10,000 บาท แต่นำเงินไปชำระให้นาย ก. โดยสำกัญผิดหากนาย ก. รับไว้โดยสุจริตนาย ก. ก็คืนเงินเพียงเท่าที่มีอยู่เท่านั้น หากนาย ก. ยังมีเงินเหลืออยู่เพียง 100 บาท นาย ก. ก็คืนเพียง 100 บาท หากไม่เหลือเลย ก็ไม่ต้องคืนเลข

ตัวอย่าง จากตัวอย่างแรก หากนาย ก. รับเงิน 10,000 บาทไว้โดยไม่สุจริตแม้ว่าขณะเรียกคืนนาย ก. จะใช้เงินหมดแล้ว นาย ก. ก็ต้องหวนขวาหาเงินอื่นมาชำระให้แก่นาย ก. จนเต็มจำนวน

ตัวอย่าง จากตัวอย่างแรก หากนาย ก. รับเงินไว้ 10,000 บาทโดยสุจริตและนาย ก. นำเงินดังกล่าวไปซื้อสิ่งของทองคำราคากลาง 5,000 บาท หากนาย ก. เรียกเงินคืนนาย ก. ก็ต้องชำระเงินให้แก่นาย ก. 10,000 บาท เพราะถือว่าเงินนั้นยังคงมีอยู่ หากนาย ก. ไม่มีเงินครบจำนวน นาย ก. ก็ต้องนำสิ่งของทองคำมารวมให้ครบจำนวน

“เวลาในขณะเรียกคืน” หมายถึง เวลาขณะที่ฟ้องเป็นคดีต่อศาล มิใช่เวลาส่งคืนเงินหรือเวลาที่ทวงถาม กรณีที่ยังมิได้มีการฟ้องร้อง อาจเกิดปัญหาได้ว่า หากผู้ได้ลากมิควรได้มาได้ทราบภายหลังว่าตนได้ลากมิควรได้มาและเจ้าของบัณฑิตฟ้องคดี จึงใช้เงินจนหมดสิ้นเพื่อไม่ต้องคืน ซึ่งทำให้เจ้าหนี้เสียเปรียบ กำหนดยึดให้ถือว่าผู้ที่ได้ลากอยู่นั้นทุจริตนับตั้งแต่วันที่รู้เป็นต้นไปดังนั้น การคืนทรัพย์จึงต้องถือว่าผู้ได้ลากมิควรได้รับเงิน ไว้โดยไม่สุจริต ต้องคืนทรัพย์เป็นเงินเต็มจำนวนนับตั้งแต่วันที่รู้อันเป็นวันที่กล้ายเป็นผู้ไม่สุจริตไปแล้ว

ตัวอย่าง จากตัวอย่างแรก หากนาย ก. รับเงินไว้ 10,000 บาท โดยสุจริต นาย ก. ทราบเรื่องคืน นาย ก. จึงทราบว่า นาย ก. ส่งเงินให้ตนโดยสำนักผิด นาย ก. จึงกล้ายเป็นผู้ไม่สุจริตไปตั้งแต่วันนั้น ขณะนั้น นาย ก. มีเงินเหลืออยู่เพียง 5,000 บาท นาย ก. จึงรีบใช้จ่ายจนหมดสิ้นนั้น นาย ก. ยังคงมีหนี้ที่ต้องคืนเงิน 5,000 บาทให้แก่นาย ก. แม้ว่าขณะที่ นาย ก. ยื่นฟ้องนั้น นาย ก. จะใช้เงินไปหมดแล้วก็ตาม

● การคืนทรัพย์สินอย่างอื่นนอกจากเงิน

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 413 บัญญัติว่า “เมื่อทรัพย์สินอันนั้นจะต้องคืนนั้นเป็นอย่างอื่นนอกจากเงิน และบุคคลได้รับไว้โดยสุจริต ท่านว่าบุคคลเช่นนั้นจำต้องคืนทรัพย์สินเพียงความสภาพที่เป็นอยู่ และมิต้องรับผิดชอบในการที่ทรัพย์นั้นสูญหายหรือบุบสลายแต่ถ้าได้อะไรมาเป็นค่าสิน ให้หักแทนเพื่อการสูญหายหรือบุบสลายเช่นนั้น ก็ต้องให้ไปด้วย

บุคคลได้รับทรัพย์สินไว้โดยสุจริต ท่านว่าจะต้องรับผิดชอบในการสูญหายหรือบุบสลายนั้น เดิมภูมิ แม้กระทั้งการสูญหายหรือบุบสลายจะเกิดเพระเหตุสุดวิสัย เว้นแต่จะพิสูจน์ว่าถึงอย่างไรทรัพย์สินนั้นก็คงจะต้องสูญหายหรือบุบสลายอยู่นั้นเอง”

“When the property which must be returned is other than a sum of money and the person who received it was in good faith, such person is only bound to return it is such condition as it is and it is not responsible for loss or damage to such thing. But he must return whatever he has acquired as compensation for such loss or damage.

If the person who received the property was in bad faith he is fully responsible for the loss or damage even caused by *force majeure*, unless he proves that the loss or damage would have happened in any cases.”

ทรัพย์สินอย่างอื่นนอกจากเงิน อาจเป็นอะไรได้ไม่ว่าอสังหาริมทรัพย์หรืออสังหาริมทรัพย์รวมทั้งทรัพย์สินที่เป็นเงินตราอันมิใช่วัตถุกลางแห่งการแลกเปลี่ยน เช่น เงินเก่าที่มีผู้สะสม เป็นต้น

มาตรา 413 วางแผนไว้ว่า หากบุคคลใดได้รับทรัพย์สินอย่างอื่นจากเงินไว้โดยสุจริต บุคคลนั้นบ่อมไม่มีความผูกพันที่จะต้องระวางรักษาทรัพย์สินนั้นให้คงสภาพเดิมอยู่แต่อย่างใด เมื่อจะต้องคืนทรัพย์สินนั้นอยู่ในสภาพบุบสลายกีส่งคืนในสภาพเช่นนั้น คือไม่ต้องรับผิดชอบในการที่ทรัพย์สินนั้นจะสูญหายหรือบุบสลายแต่อย่างใด

ตัวอย่าง นาย ก. ได้รับบ้านของนาย ข. ไว้ในฐานลักษณะมิควรได้นาย ก. อาศัยอยู่ในบ้านโดยไม่ทำการซ่อมแซมในส่วนที่สึกหรอของประตูหน้าต่างและตัวบ้านเมื่อนาย ข. เรียกบ้านคืนนาย ก. ที่ส่งบ้านในสถานที่เป็นอยู่ เพราจะนาย ก. ได้บ้านมาโดยสุจริตไม่จำต้องรับผิดชอบในการบุบสลายของทรัพย์สิน

ตัวอย่าง นาย ก. ได้มาของนาย ข. ไว้โดยสุจริตในฐานลักษณะมิควรได้ต่ำมาตัวนี้ถูกๆ โนยลักษณะไป ถ้านาย ข. ฟ้องเรียกคืนนาย ก. ไม่จำต้องรับผิดชอบความสูญหายของม้าตัวนี้

หรือถ้านาย ก. ได้พามาไปวิ่งจนขาหัก หากเวลาเรียกคืนเขามาหายเป็นปกติแล้ว แต่ไม่สามารถที่จะวิงได้อีกต่อไป นาย ก. คงคืนม้าให้นาย ข. ในสภาพที่ม้าไม่สามารถวิงได้เช่นนั้น

ในการเรียกคืนทรัพย์ตามมาตรา 413 ไม่จำกัดเพียงว่าต้องคืนเฉพาะตัวทรัพย์ที่ได้รับมา ถ้ามีการได้รับทรัพย์สินอื่นมาแทนทรัพย์สินอื่นลักษณะมิควรได้มา ทรัพย์สินที่มาแทนก็ถือว่าเป็นลักษณะมิควรได้เช่น ได้รับบ้านอันเป็นลักษณะมิควรได้แล้วนำไปขายเพื่อซื้อที่ดินแปลงหนึ่ง ที่ดินย่อมเป็นลักษณะมิควรได้ ต้องคืนแก่เจ้าของ หรือมีการขายทรัพย์สินนั้นแล้วได้เงินมาการคืนทรัพย์ย่อมเป็นอันพันธุ์สัญญาได้ลักษณะมิควรได้จึงต้องคืนเงินให้แก่เจ้าของแทน โดยนำมาตรา 412 มาใช้บังคับ

ตัวอย่าง A ได้รับที่ดินอันเป็นลักษณะมิควรได้มาโดยสุจริต A นำที่ดินแปลงนั้นไปขายเป็นเงิน 20,000 บาท แล้วนำเงินนั้นไปซื้อรถชนต่ำราคา 15,000 บาท คงเหลือเงินอยู่อีก 5,000 บาทต่อมาระยนต์ถูกลักษณะไป A ย่อมไม่ต้องรับผิดชอบในการคืนที่ดินให้แก่เจ้าของ แต่ต้องคืนเงิน 5,000 บาท ที่เหลืออยู่ให้แก่เจ้าของที่ดิน

บุคคลซึ่งได้ลักษณะมิควรได้มาโดยสุจริต ไม่ต้องรับผิดชอบในความสูญหายหรือบุบสลายของทรัพย์ที่ได้มาเมื่อว่าการสูญหายหรือบุบสลายนั้นจะเนื่องมาจากความผิดของผู้รับทรัพย์นั้นไว้ดังนั้น ไม่ว่าจะเป็นความผิดของใครหรือเหตุใดๆ ผู้ได้ลักษณะมิควรได้มา ก็ไม่ต้องรับผิดชอบอยู่ดี

ตัวอย่าง นาย ก. ได้นำของนาย ข. เป็นลักษณะว่าได้นำโดยสุจริตแล้วนำมานั้นไปริ่งแห่งหรือใช้งานหนักและไม่บำรุงรักษาจนมานั้นตาย นาย ก. ก็ไม่ต้องรับผิดในการคืนม้าแก่นาย ข. ในฐานลักษณะว่าได้ และนาย ก. ก็ไม่ต้องรับผิดชอบให้ค่าสินใหม่ทดแทนต่อนาย ข. ในฐานะเมดด้วย

มาตรา 413 วรรคแรกตอนท้าย กล่าวว่า หากการสูญหายหรือบุบสลายนั้นทำให้ได้รับอะไรมาเป็นค่าสินใหม่ทดแทน ผู้ซึ่งได้ลักษณะว่าได้นำต้องคืนไปด้วย

ตัวอย่าง จากตัวอย่างข้างต้น หากม้าที่นาย ก. ได้นั้นถูกนายคำทำให้ตายโดยไม่ด้วยความตั้งใจและนายคำได้ชดใช้เงิน 10,000 บาท ให้แก่นาย ก. ก็คือเรื่องนายคำซื้อตัวใหม่ให้แก่นาย ก. ก็คือ เนื่องจากนาย ข. เรียกม้าของตนคืน นาย ก. ต้องส่งมอบเงินหรือม้าตัวใหม่แล้วแต่กรณีให้แก่นาย ข. ตามมาตรา 413 วรรคแรก

ตัวอย่าง นาย ก. ได้รับรถยนต์ของนาย ข. มาในฐานลักษณะว่าได้โดยสุจริต และนาย ก. ทำสัญญาประกันภัยรถยนต์คันดังกล่าวไว้กับบริษัทแห่งหนึ่ง ต่อมารถยนต์ถูกคนร้ายลักไป บริษัทจึงจ่ายค่าสินใหม่ทดแทนให้แก่นาย ก. 200,000 บาท ตามความเสียหาย เมื่อนาย ข. ฟ้องเรียกรถยนต์คืนจากนาย ก. ฐานลักษณะว่าได้ นาย ก. ต้องส่งมอบเงิน 200,000 บาท ให้แก่นาย ข.

มาตรา 413 วรรค 2 กล่าวถึง การคืนลักษณะว่าได้ในกรณีที่รับทรัพย์สินเข้าไว้โดยสุจริต เป็นกรณีที่ผู้ได้ทรัพย์สินมาเป็นลักษณะว่าได้นั้นรู้อยู่แล้วว่าไม่มีสิทธิที่จะได้รับ ซึ่งได้ซื้อว่าเป็นผู้ได้ลักษณะว่าได้โดยทุจริต ผู้นั้นต้องรับผิดชอบความสูญหายหรือบุบสลายปั่งทรัพย์สินนั้นเต็มจำนวน แม้ว่าการสูญหายหรือบุบสลายนั้นจะเกิดเพราะเหตุสุดวิสัยก็ตาม

แต่มีข้อยกเว้นอยู่ว่า หากพิสูจน์ได้ว่าแม่ทรัพย์จะยังไม่ได้ส่งมอบมา ก็ยังเสียหายอยู่นั้นเอง แล้ว ผู้ที่ได้ลักษณะว่าได้ไว้โดยทุจริตนั้นก็ไม่ต้องรับผิดชอบ เพราะในกรณีนี้ถือไม่ได้ว่าความเสียหายนั้นเป็นผลจากการได้ทรัพย์ในฐานลักษณะว่าได้อันผู้คืนทรัพย์ต้องรับผิด

ตัวอย่าง นาย ก. ได้รับม้าของนาย ข. ไว้โดยทุจริตในฐานลักษณะว่าได้ นาย ก. ต้องใช้รากม้าแก่นาย ข. หรือต้องใช้ค่าเสียหายที่ม้าขาดไม่สามารถร่วงได้ให้แก่นาย ข. แล้วแต่กรณี หรือเมื่อว่าม้าของนาย ข. ตายเพราะโรคระบาดอันเป็นเหตุสุดวิสัย นาย ก. ก็ยังต้องรับผิดชอบ แล้วนาย ก. จะพิสูจน์ได้ว่าโรคระบาดนั้นเป็นทั่วไปแม้ว่าม้าอยู่กับนาย ข. ม้าก็ต้องตายเพราะโรคระบาดอยู่นั้นเอง ถ้านาย ก. พิสูจน์ได้เช่นนั้น ก็ไม่ต้องรับผิด

ตัวอย่างคำพิพากษาศาลฎีกา

ฎีกาที่ 712/2498 นาย ก. โอน กอคัง ให้ นาย ข. หนึ่ง หลัง ต่อมาเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ของ นาย ก. เพิกถอนการโอนรายนี้ แต่ปรากฏว่า กอคังถูกพุดพังไปเสียหมด เช่นนี้ แม้ นาย ข. จะรับโอนไว้โดยไม่สุจริต แต่หาก กอคังยังคงอยู่ที่เดิมถึงอย่างไรก็ต้องพัง ดังนี้ นาย ข. ไม่ต้องรับผิดให้ราคา กอคังแก่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์

● กรณีการคืนทรัพย์ตกเป็นพันธุสัญ

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 414 บัญญัติว่า “ถ้าการคืนทรัพย์ตกเป็นพันธุสัญ เพราะสภาพทรัพย์สินที่ได้รับเอาไว้นั้นเองก็ศื่นหรือพระเหตุอย่างอื่นก็ศื่น และบุคคลได้รับทรัพย์สินไว้โดยสุจริต ท่านว่าบุคคลเข่นนั้นจำต้องคืนภานุกิจควรได้เพียงส่วนที่ยังมีอยู่ในขณะเมื่อริบคืน ถ้าบุคคลได้รับทรัพย์สินไว้โดยทุจริต ท่านว่าต้องใช้ราคายังทรัพย์สินเดิมจำนวน”

If restitution is impossible on account of the nature of the property received or for any other reason, and the person who received such part of in good faith, such person is bound only to return such part of enrichment as still exists at the time when restitution is demanded.

If a person who received the property was in bad faith, he is bound to pay the full value of the property.

การพันธุสัญตามมาตรา 414 มืออยู่ 2 กรณีคือ

1. พันธุสัญ因为สภาพทรัพย์ที่ได้รับไว้ คือ เสื่อมสภาพไปของความธรรมชาติ เช่น เนื้อสัตว์ ไข่ ผัก หากมิได้ใช้ภายในเวลาอันควร ย่อมน่าเสียหายไป
2. พันธุสัญ因为เหตุอื่น คือ เหตุใดก็ตามที่ทำให้ทรัพย์นั้นไม่มีอยู่ดังเดิม เช่น ได้ทำการชำนาญ่ายจ่ายโอน หรือถูกลักไป หรือหายไป

การคืนลักษณะให้ตกลเป็นพื้นวิสัยแยกพิจารณาได้เป็น 2 ประการคือ

1. บุคคลได้รับทรัพย์สินไว้โดยสุจริต บุคคลนั้นก็ไม่ต้องรับผิดในเหตุที่การคืนทรัพย์ตกลเป็นพื้นวิสัย แต่หากเหลือสภาพอยู่ท่าได้ในขณะที่เขารายให้ส่งคืนในสภาพเช่นเดิมนั้น
2. บุคคลผู้ได้ลักษณะให้ไว้โดยทุจริต หากคืนทรัพย์ตกลเป็นพื้นวิสัยก็ต้องรับผิดใช้ราคาทรัพย์สินนั้นให้แก่เขาเต็มจำนวน

กล่าวโดยสรุป ผู้ซึ่งได้ลักษณะให้มาต้องรับผิดชอบในการณ์ที่การคืนทรัพย์ตกลเป็นพื้นวิสัยหรือไม่นั้น ขึ้นอยู่กับว่าได้รับทรัพย์ไว้โดยสุจริตหรือทุจริต

ข้อสังเกต

1. มาตรา 413 และมาตรา 414 มีข้อแตกต่างกัน คือ มาตรา 413 กล่าวถึงการคืนทรัพย์อันเป็นลักษณะให้ไว้จะให้คืนสภาพได ส่วนมาตรา 414 กล่าวว่า หากการคืนทรัพย์นั้น กล้ายเป็นพื้นวิสัย จะมีวิธีทางออกอย่างไร

2. มีความเห็นเกี่ยวกับมาตรา 413 และ 414 หลากหลาย เช่น

⇒ ศาสตราจารย์ ไพบูลย์ ปัญญพันธ์^{๘๕} กล่าวว่า “มาตรา 414 เป็นบทบัญญัติที่ไม่จำเป็นและบทบัญญัติเกินเลยมาเท่านั้น และว่ามาตรา 414 คงมิใช่บทบัญญัติที่เกี่ยวข้องสังกะทรัพย์มิใช่เงินเท่านั้น ทรัพย์สินอื่นแม้ตลอดจนเงินก็คงอยู่ในบังคับมาตรา 414 เหมือนกัน ซึ่งถ้าเป็นเงินก็ย่อมบังคับได้ตามมาตรา 412 ด้วย เพราะมาตรา 412 เป็นบทบัญญัติที่กล่าวไว้โดยเฉพาะเกี่ยวกับเงิน ถ้าเป็นทรัพย์สินอื่นนอกจากเงินก็บังคับได้ตามมาตรา 413 ด้วย จึงเห็นว่ามาตรา 414 เป็นบทบัญญัติข้าช้อนกับมาตรา 412, 413 นอกจากนี้ยังมีความไม่ชัดแจ้งพออีกด้วย จึงไม่มีประโยชน์อันใดอาจทำให้ต้องศึกษาและเข้าใจพิດกันได้”

⇒ ศาสตราจารย์ จิตติ ติงศักดิ์ กล่าวว่า “มาตรานี้หลักมีเช่นเดียวกับมาตรา 413 แต่กล่าวเฉพาะที่การคืนทรัพย์ตกลเป็นพื้นวิสัยเสียที่เดียว ไม่เพียงแต่บุบสลายเท่านั้น...” และว่า “มาตรานี้มีที่มาจากกฎหมายคนละประเทศกับมาตรา 413 แต่คงมีนัยเดียวกัน

^{๘๕} เรื่องเดียวกัน หน้า 186-187.

ความในตอนท้ายของมาตรา 413 วรรค 2 ที่ว่า “ถึงอย่างไรทรัพย์นั้นก็ซึ่งคงต้องสูญหาย
หรือบุบสลายอยู่นั้นเอง ก็น่าจะนำมาใช้แก่กรณีตามมาตรานี้โดยอนุโลม”

➡ ศาสตราจารย์ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช^{๘๖} กล่าวว่า “มาตรา 414 เข้าใจว่าเป็นบท
เกี่ยวกับสังกะทรัพย์หรือทรัพย์เฉพาะสิ่งเทียบได้โดยนัยเช่นเดียวกับมาตรา 323”

● การคืนคอกผลที่เกิดขึ้นจากทรัพย์สินที่รับไว้

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 415 บัญญัติว่า “บุคคลผู้ได้รับทรัพย์สินไว้โดยสุจริต
บ่อมจะได้ผลอันเกิดแต่ทรัพย์สินนั้นตลอดเวลาที่ซึ่งคงสูงต่ออยู่”

ถ้าผู้ได้รับไว้จะต้องคืนทรัพย์สินเมื่อได้ให้ถือว่าผู้นั้นคงอยู่ในฐานะทุจริตจำความแต่เวลาที่เรียกคืน”

“A person who has received the property in good faith acquires the fruits thereon as long as such good faith continues.

In case where he has to return such thing, he is deemed to be in bad faith from the time when restitution is demanded.”

คอกผลมีอยู่ 2 ประเภท (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 148)

1. ดอกผลธรรมดा ซึ่งเกิดโดยธรรมชาติ เช่น ผลไม้ นม ไข่ ลูกสัตว์ ขนแกะ
2. ดอกผลนิติบัญญัติ เป็นคอกผลซึ่งเกิดจากการที่บุคคลอื่นใช้แม่ทรัพย์ได้ให้ค่าตอบแทนในการที่ได้ใช้แม่ทรัพย์นั้น เช่น กำไร ค่าเช่า คอกเงี้ย

ตามหลักกฎหมายเรื่องกรรมสิทธิ์ คอกผลย่อมตกได้แก่เจ้าของทรัพย์สิน (มาตรา 1336)
ดังนั้น เมื่อมีการคืนทรัพย์ที่เป็นกรรมสิทธิ์ได้ จึงต้องคืนคอกผลของทรัพย์นั้นด้วย เมื่อจากการได้
ถูกคืนทรัพย์ได้อาจเป็นไปโดยสุจริตหรือทุจริตก็ได้ จึงแยกพิจารณาได้ 2 กรณีดังนี้

1. ได้ทรัพย์สินมาโดยสุจริตและครอบครองอย่างเป็นเจ้าของ ก็จะได้คอกผลอันเกิดแต่
ทรัพย์สินนั้นด้วยตลอดเวลาที่สูงต่ออยู่ (มาตรา 415 วรรคแรก)

^{๘๖} เสนีย์ ปราโมช, ม.ร.ว. ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 2 มาตรา 354 ถึง 452 ว่าด้วยมูลแห่ง
นี้ หน้า 602-603.

2. ได้รับทรัพย์สินมาโดยทุจริต ก็ย่อมไม่มีสิทธิจะได้คอกผลแห่งทรัพย์นั้น (มาตรา 415
วรรคสอง)

ข้อสังเกต

ถ้าการได้รับทรัพย์สินมาในตอนต้นสูจิริต ก็ย่อมได้คอกผลอันเกิดแต่ทรัพย์สินนั้นด้วย
ตลอดเวลาที่สูจิริต หากรู้ความจริงขึ้นมาเมื่อใด ก็ตอกเป็นผู้ทุจริตตั้งแต่นั้น นอกจากนี้กฎหมายยัง
บัญญัติว่าถ้าได้มีการเรียกคืนแล้วเมื่อใดและยังมิได้คืน ก็ให้อธิบายว่าทุจริตตั้งแต่วเวลาที่เรียกคืน จึง
ย่อมไม่มีสิทธิจะได้คอกผลแห่งทรัพย์สินนั้นภายหลังที่ทุจริต

ตัวอย่าง นาย ก. ได้รับบ้านของนาย ฯ. ไว้ในฐานลักษณะคราวได้ บ้านหลังนี้มีผู้มาเช่าห้อง
ได้เก็บค่าเช่าทุกเดือน ๆ ละ 1,500 บาท นาย ก. ได้ทำการเก็บค่าเช่าลดลงมา ต่อมาวันที่ 1
มกราคม 2530 นาย ฯ. ได้เรียกคืนบ้านและศาลาสั่งให้นาย ก. ส่งคืนบ้าน

ถ้านาย ก. ได้รับบ้านไว้โดยสูจิริต นาย ก. ย่อมมีสิทธิในเงินค่าเช่าตั้งแต่รับมอบบ้านไว้
จนถึง 1 มกราคม 2530 แต่ต้องส่งเงินค่าเช่าตั้งแต่เดือนมกราคม 2530 แก่นาย ฯ.

ถ้านาย ก. ได้รับบ้านไว้โดยสูจิริต นาย ก. ต้องส่งคืนเงินค่าเช่าตั้งแต่วันที่ได้รับมอบบ้าน
และต่อไปจนกว่าจะคืนบ้านให้นาย ฯ.

ตัวอย่าง นายแดงรับแม่ไก่ของนายดำไว้โดยสูจิริตในฐานลักษณะคราวได้ ระหว่างนั้นแม่ไก่
ออกไก่หลายฟอง นายแดงเก็บไก่ขึ้นเป็นคอกผลธรรมชาติได้ โดยไม่ต้องส่งคืนให้นายดำ เมื่อนาย
ดำเรียกแม่ไก่นั้น

● สิทธิของผู้ซึ่งได้ลักษณะคราวได้

ในการณ์ที่ผู้ซึ่งได้ทรัพย์สินของผู้อื่นมาในฐานลักษณะคราวได้ ได้เสียค่าใช้จ่ายไปเพื่อบำรุง
รักษาหรือซ่อมแซมทรัพย์ หรือได้เสียค่าใช้จ่ายในการตัดแปลงต่อเติมทรัพย์สินนั้น หรือค่าใช้จ่าย
อื่น ๆ กฎหมายให้สิทธิแก่ผู้ซึ่งได้ลักษณะคราวได้นี้เรียกเงินหรือค่าใช้จ่ายที่ตนได้เสียไปคืนจากผู้ที่
เรียกทรัพย์สินอันเป็นลักษณะคราวได้นั้นคืนได้

สิทธิของผู้ซึ่งได้ลากอันมีควรได้ มี 3 ประการคือ

1. เรียกค่าใช้จ่ายเพื่อรักษาบำรุงหรือซ่อมแซมทรัพย์สิน (มาตรา 416)
2. เรียกราคาที่เพิ่มขึ้น เพราะได้ใช้ค่าใช้จ่ายในเวลาที่คืน (มาตรา 417)
3. เรียกให้ใช้ราค่าค่าดัดแปลงหรือต่อเติมทรัพย์ กรณีที่เจ้าของเลือกให้ส่งคืนตามสภาพที่เป็นอยู่ (มาตรา 418)

● เรียกค่าใช้จ่ายเพื่อบำรุงรักษาหรือซ่อมแซมทรัพย์สิน

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 416 บัญญัติว่า “ค่าใช้จ่ายทั้งหลายอันควรแก่การเพื่อบำรุงหรือซ่อมแซมทรัพย์สินนั้น ท่านว่าต้องชดใช้แก่บุคคลผู้คืนทรัพย์สินนั้นเต็มจำนวน แต่บุคคลเข่นว่าเนี้ยจะเรียกร้องให้ชดใช้ค่าใช้จ่ายตามธรรมดานาเพื่อบำรุงซ่อมแซมทรัพย์สินนั้น หรือค่าภาระติดพันที่ต้องเสียไปในระหว่างที่คนคงเก็บคอกผลอยู่นั้นหาได้ไม่”

“Expenses which were necessary for the preservation of the property or for its maintenance or repair must be reimbursed in full to the person who returns such property.

However such person cannot claim reimbursement of the ordinary expenses for maintenance, repairs or charges made within the time during which he has acquired the fruits”

ค่าใช้จ่ายเพื่อบำรุงรักษาหรือซ่อมแซมทรัพย์สินตามมาตรา 416 วรรคแรก หมายถึง ค่าใช้จ่ายในการบำรุงรักษาทรัพย์สินโดยทั่วไปซึ่งทำให้ทรัพย์สินคงอยู่ในสภาพเดิม ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “preservation of the property” หมายถึงค่าใช้จ่ายในการสงวนทรัพย์สินค่าใช้จ่ายดังกล่าวมีได้ทั้งบำรุงรักษาหรือซ่อมแซมโดยปกติและการซ่อมแซมใหญ่ เช่น ซ่อมแซมเฉพาะหลังคาบ้านที่ผุพัง หรือซ่อมแซมหลังคาน้ำฝนทั้งหลัง อย่างไรก็ได้ ต้องเป็นการเสียค่าใช้จ่ายอันสมควร ไม่เกินจำเป็นเพื่อการบำรุงรักษาหรือซ่อมแซม จึงเรียกให้ชดใช้ได้ เช่น หลังคารั่วเพียงนิดหน่อยก็รื้อหลังคากลับหลังและซ่อมค่าใหม่ ค่าใช้จ่ายที่เกินสมควรก็เรียกไม่ได้

การเรียกค่าใช้จ่ายตามมาตรฐานนี้ กฎหมายอนุญาตให้เรียกได้เต็มจำนวน จึงหมายความถึงว่าหากผู้ต้องคืนทรัพย์นั้นเสียค่าใช้จ่ายไปทั้งสิ้นเท่าไรย่อมเรียกได้หมด และรวมตลอดถึงค่าใช้จ่ายอื่นอันเกี่ยวเนื่องกับค่าใช้จ่ายในการบำรุงรักษาหรือซ่อมแซมทรัพย์นั้นด้วย เช่น หากนำกระเบื้องหลังคาของตนเองมาซ่อมแซมหลังคาบ้านอันเป็นภาระไว้ได้นั้น และเสียค่าจ้างซ่อมแซม ค่าจ้างตลอดจนค่าหางานบ้าน (แม้มิได้ซื้อมา) ก็เรียกได้จนครบจำนวน และหากจำเป็นต้องทาสี ค่าพาหนะไปซื้อสี ค่าสี ค่าจ้างทาสี ย่อมเรียกได้จนหมดสิ้น

มาตรา 416 วรรคสอง มีหลักว่า ค่าใช้จ่ายตามธรรมดานี้เพื่อบำรุงรักษาซ่อมแซมทรัพย์สิน และค่าการติดพันที่ต้องเสียไประหว่างที่ตนได้เก็บเกี่ยวคอกผลอยู่นั้น จะเรียกให้ผู้เป็นเจ้าของชดใช้ไม่ได้ เพราะกฎหมายเห็นว่าคอกผลเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่ได้ลากออยู่แล้วในระหว่างที่ตนเก็บเกี่ยว คอกผล ดังนั้นมีผู้ที่รับภารด้วยค่าใช้จ่ายตามธรรมดานี้เพื่อการบำรุงรักษาซ่อมแซมทรัพย์สินหรือค่าการติดพัน จึงไม่สามารถเรียกให้ผู้เป็นเจ้าของชดใช้ได้ เช่น เสียค่าใช้จ่ายเป็นค่ายาฉีดบำรุงหรือป้องกันสุนัขบ้า หรือการซื้อหญ้าเพื่อบำรุงน้ำ หือซ่อมแซมกลอนประตู หน้าต่างบ้าน หรือการเสียค่าภัยโรงเรือน เป็นต้น

ตัวอย่าง นาย ก. ได้ส่วนของนาย ข. เป็นภารภิควรได้ นาย ก. ได้รดน้ำพรวนдинไส่ปูย เพื่อบำรุงสวนผลไม้ให้คงงาม เมื่อนาย ก. ได้คืนสวนให้แก่นาย ข. แล้ว นาย ก. มีสิทธิเรียกเงินที่ตนได้จ่ายไปเพื่อบำรุงรักษาสวนนี้ได้ตามมาตรา 416 วรรคแรก แต่ถ้านาย ก. ได้คอกผลของทรัพย์ในระหว่างที่ตนได้ทรัพย์นั้นไว้ เช่น ได้เก็บผลไม้ในสวนไปขาย ดังนี้นาย ก. ไม่มีสิทธิเรียกเงินที่ตนได้เสียไปเพื่อบำรุงรักษาสวนนั้นตามมาตรา 416 วรรคสอง

ข้อสังเกต

- มาตรา 416 วรรคแรก ไม่ได้บัญญัติถึงว่าเป็นการรับทรัพย์ไว้เป็นลักษณะสุจริต หรือไม่สุจริต ซึ่งต่างกับกรณีตามมาตรา 417 และ 418 ทั้งนี้เนื่องจาก การต้องเสียค่าใช้จ่ายเพื่อบำรุงรักษาหรือซ่อมแซมทรัพย์ให้คงสภาพเดิมย่อมเป็นการกระทำเพื่อประโยชน์แก่ตัวทรัพย์เอง ซึ่งผู้เป็นเจ้าของที่เรียกคืนจะได้ประโยชน์โดยตรง จึงต้องชดใช้ให้แก่ผู้ที่ได้รับทรัพย์ไว้เต็มจำนวน ในเมื่อค่าใช้จ่ายนั้นไม่เกินสมควรแก่เหตุ

2. มาตรา 416 วรรคสอง มีลักษณะเป็นข้อยกเว้นของวรรคแรก โดยกำหนดเงื่อนไขขึ้นว่า ถ้าระหว่างที่ผู้รับภาระมีควรได้ได้เก็บค่าตอบแทนแล้ว จะนำเรียกให้ชดใช้ค่าใช้จ่ายอันเป็นธรรมค่าย่อมไม่ได้ จะเห็นได้ว่ากฎหมายบัญญัติว่าต้องเป็นค่าใช้จ่ายธรรมดายี่ห้อสูงซึ่งค่าใช้จ่ายนี้องจากการซ่อมแซมใหม่

● เรียกราคาที่เพิ่มขึ้น เพราะได้ใช้ค่าใช้จ่ายในเวลาที่คืน

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 417 บัญญัติว่า “ในส่วนค่าใช้จ่ายอย่างอื่นนอกจากที่กล่าวมาในวรรคด้านแห่งมาตรา ก่อนนั้น บุคคลผู้คืนทรัพย์จะเรียกให้ชดใช้ได้แต่เฉพาะที่เสียไปในระหว่างที่ตนทำการโดยสุจริต และเมื่อทรัพย์สินนั้นได้มีราคาเพิ่มสูงขึ้น เพราะค่าใช้จ่ายนั้น ในเวลาที่คืนและจะเรียกได้ก็แต่เท่าราคาน้ำหนึ่งเดือนนั้น

อนั้น บทวัญญัติแห่งมาตรา 415 วรรคสอง นั้นท่านให้นำมาใช้บังคับ แล้วแต่กรณี”

“For the expenses other those provided in paragraph 1 of the foregoing Section the person who returns the property can claim reimbursement only if they were made while he was in good faith and if the value of the property is increased by such expenses at the time of restitution, and only to the extent of such increase.

The provisions of Section 415 paragraph 2 apply correspondingly.”

มาตรา 417 เป็นค่าใช้จ่ายอย่างอื่นซึ่งไม่ใช่ค่าบำรุงรักษาหรือซ่อมแซมทรัพย์สิน โดยผู้คืนทรัพย์ได้เสียค่าใช้จ่ายนั้นไปขณะที่ตนยังคงสุจริตอยู่ ได้แก่ค่าใช้จ่ายในการดัดแปลงหรือต่อเติมทรัพย์สิน หรือตกแต่งทรัพย์สินที่รับไว้ เช่น การต่อเติมอาคารเพิ่มสูงขึ้น สร้างห้องครัว ห้องอาบน้ำ ทาสีใหม่ เปลี่ยนเครื่องยนต์ใหม่ พ่นสีรถใหม่ ฯลฯ อันเป็นค่าใช้จ่ายที่ทำให้ทรัพย์สินมีราคาเพิ่มสูงขึ้นจากเดิม

ข้อสังเกต

กฎหมายให้สิทธิแก่ผู้คืนทรัพย์ในการเรียกค่าใช้จ่ายที่ตนเสียไปนั้นเฉพาะไม่เกินราคางานที่เพิ่มขึ้นจากการดัดแปลงต่อเติม และได้เสียค่าใช้จ่ายนั้นไปในระหว่างที่ตนทำการ โดยสุจริตเท่า

นั้น เช่น นาย ก. ได้รับค่าตัว 100,000 บาท เป็นลักษณะควรได้มาโดยสุจริต และนาย ก. ได้ทำการพ่นสีรถและเปลี่ยนเครื่องยนต์ใหม่ก็ถือเป็นรถยนต์ที่มีสภาพดีกว่าเดิม ทำให้รถคนต่อมาต้องจ่ายเพิ่ม 150,000 บาท และในการนี้ นาย ก. เสียค่าใช้จ่ายไป 80,000 บาท ดังนี้นาย ก. ย้อมเรียกให้เจ้าของรถคนต่อไปเรียกคืนชดใช้เงินให้ตนได้ 50,000 บาท เท่าราคาที่เพิ่มขึ้น (แม้ว่านาย ก. จะเสียค่าใช้จ่ายไป 80,000 บาทก็ตาม)

มาตรา 417 วรรคสอง เป็นบทบัญญัติที่ให้นำมาตรา 415 วรรคสองมาบังคับใช้โดยอนุโลม ซึ่งมาตรา 415 วรรคสอง บัญญัติถึงผู้ที่ต้องคืนทรัพย์ที่รับมาเป็นลักษณะตอนแรกโดยสุจริต ต่อมากายหลังรู้ว่าตนไม่มีสิทธิจะได้รับทรัพย์หรือต้องคืนทรัพย์นั้นไป บุคคลนั้นก็ต้องเป็นบุคคลผู้ไม่สุจริตไป ดังนี้เมื่อผู้รับทรัพย์ยังเป็นลักษณะควรได้ได้มาโดยสุจริต ต่อมาราบว่าตนต้องคืนทรัพย์นั้น เพราะเจ้าของเรียกคืนหรือทราบว่าตนไม่มีสิทธิรับทรัพย์นี้ไว้ก็ตี ผู้นั้นย่อมถูกกฎหมายเป็นผู้ไม่สุจริตนับแต่เวลาหนึ่น ดังนั้น แม้จะทำให้ทรัพย์ที่ได้มาต้องเพิ่มสูงขึ้นหรือแม้ว่าจะได้เสียค่าใช้จ่ายไปจริงเท่าใด ก็ไม่ทำให้มีสิทธิเรียกร้องค่าใช้จ่ายนั้นได้

ตัวอย่าง นาย ก. ได้ที่ดินของนาย ข. มาในฐานลักษณะควรได้ ต่อมานาย ก. ได้สร้างต่ำคลองในที่ดินแปลงนั้นโดยลงทุนไป 100,000 บาท และการสร้างต่ำคลองนี้ทำให้ที่ดินแปลงนั้นมีราคาเพิ่มขึ้นจากเดิม 20,000 บาท ดังนี้นาย ก. จึงมีสิทธิเรียกเงินคืนได้เพียง 20,000 บาทเท่าจำนวนราคาน้ำที่เพิ่มสูงขึ้น ตามมาตรา 417 วรรคแรก

จากตัวอย่างเดิม หากนาย ก. ทราบความจริงว่าตนไม่มีสิทธิในที่ดินนั้น แล้วซื้อต่ำลงทุนไป นาย ก. ย้อมอญญาณฐานะเป็นผู้ไม่สุจริตตามมาตรา 417 วรรคสอง แม้นาย ก. จะทำให้ที่ดินนั้นมีราคาน้ำที่เพิ่มสูงขึ้น นาย ก. ก็ไม่มีสิทธิเรียกค่าใช้จ่ายที่ตนลงทุนไปแต่อย่างใด

ฎีกาที่ 111/2511 นาย ท. บุตรคนต่างด้าวซึ่งเป็นผู้ที่ดินจากจำเลยแล้วปรับปรุงที่ดิน คิดว่าจะได้รับอนุญาตให้ซื้อที่ดินได้ จึงเป็นการได้รับทรัพย์โดยสุจริตทางการไม่อนุญาตให้นาย ท. ซื้อ ซึ่งเปลี่ยนให้โจทก์เป็นผู้ซื้อ โจทก์ก็ไม่ได้รับอนุญาตอีก นาย ท. เรียกเงินที่จ่ายนำรุ่งที่ดินไปคืนได้ เท่าราคาน้ำที่ดินที่เพิ่มขึ้นตามมาตรา 417

ฎีกาที่ 1862/2522 กรณีคืนที่ดินที่ครอบครองตามคำพิพากษาของศาลสั่งให้คืน จำเลยรับคืนตามสภาพที่เป็นอยู่และไม่ปรากฏว่าพื้นที่จะให้คืนสภาพเดิมได้ จำเลยไม่ได้เสียค่าที่โ去过ดแปลงที่ดินให้ดีขึ้น ไม่ว่าโจทก์จะสูญเสียหรือทุจริตจำเลยก็ต้องใช้ค่าที่ทำให้ที่ดินดีขึ้น

ข้อสังเกต

- กรณีที่เสียค่าใช้จ่ายไป เช่น ทำการพ่นสารเคมีใหม่ หรือตอบแต่งบ้านใหม่ แต่ไม่ทำให้ราคารหัษท์สินที่ได้ทำการคัดแปลงหรือต่อเติมเพิ่มสูงขึ้นในเวลาคืน ก็ย่อมจะเรียกให้ชดใช้ค่าใช้จ่ายดังกล่าวไม่ได้ กรณีไม่ต้องค้ำยมาตรา 417 วรรคแรก
- ถ้าการที่ราคารหัษท์สินที่รับมาเป็นลักษณะการได้เพิ่มสูงขึ้นตามสภาวะตลาดหรือเศรษฐกิจ เช่น รัฐบาลตัดถนนผ่านที่ดินที่รับไว้เป็นลักษณะทำให้ราคาน้ำดื่มเพิ่มสูงขึ้น หรือภาวะการตลาดรถบันต์ในตลาดเพิ่มสูงขึ้นทำให้ราคารถบันต์เพิ่มสูงขึ้น การเพิ่มราคางานของหัษท์สินที่รับมาเป็นลักษณะด้วยเหตุอ้างอิงอันมิใช่น้องจากค่าใช้จ่ายที่เสียไป ไม่สามารถเรียกได้ตามมาตรา 417 วรรคแรก
- ในการคิดคำนวณราคาเพิ่มขึ้น ให้คิดกันในเวลาคืนหัษท์อันเป็นลักษณะเป็นเงินๆ เช่น นาย ก. ได้รับราคาก้อน 250,000 บาท มาเป็นลักษณะการได้ และได้เสียค่าใช้จ่ายในการตกแต่งรถบันต์ไป 80,000 บาท ทำให้รถบันต์มีราคาเพิ่มขึ้นเป็น 300,000 บาท ต่อมานำเข้าของเรียกรถบันต์คืน ราคารถบันต์ในขณะนั้นมีราคาสูงขึ้นเนื่องจากการตลาด จึงทำให้รถบันต์คันดังกล่าวมีราคาสูงถึง 450,000 บาท ซึ่งถ้าหากไม่มีการตกแต่งรถบันต์จะมีราคาเพียง 350,000 บาท ดังนี้ การคิดคำนวณราคาที่เพิ่มขึ้นต้องคิดราคาขณะเรียกคืน (ขณะเรียกคืนรถสภาพเดิมราคา 350,000 บาท ทำให้ราคาน้ำดื่มเพิ่มสูงขึ้นเป็น 450,000 บาท ดังนั้นราคาน้ำดื่มเพิ่มขึ้นจึงเท่ากับ 100,000 บาท เกินค่าใช้จ่ายไปจริง จึงเรียกได้เพียง 80,000 บาท)
- มาตรา 417 วรรคแรก ให้เฉพาะกรณีที่เป็นการรับทรัพย์อันเป็นลักษณะโดยสูญเสียเท่านั้น ถ้ารับไว้โดยทุจริตต้องบังคับตามมาตรา 418 แต่ถ้าตอนแรกรับไว้โดยสูญเสียต่อมากายหลังภายเป็นผู้ไม่สูญเสีย ต้องบังคับตามมาตรา 417 วรรคสอง

- เรียกให้ใช้ราคาค่าดัดแปลงหรือต่อเติมทรัพย์กรณีเจ้าของเลือกให้ส่งคืนตามสภาพที่เป็นอยู่

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 418 บัญญัติว่า “ถ้าบุคคลรับทรัพย์สินอันมิควรได้ไว้โดยทุจริตและได้ทำการดัดแปลงหรือต่อเติมขึ้นในทรัพย์สินนั้น ท่านว่าบุคคลซึ่งนั้นด้อยจักทำทรัพย์สินนั้นให้คืน คงสภาพเดิมด้วยค่าใช้จ่ายของตนแล้วส่งคืน เว้นแต่เจ้าของทรัพย์สินจะต้องเลือกให้ส่งคืนตามสภาพที่เป็นอยู่ ในกรณีเช่นนี้เจ้าของจะใช้ราคาค่าดัดแปลงหรือต่อเติม หรือใช้เงินจำนวนหนึ่งเป็นราคาทรัพย์เท่าที่เพิ่มขึ้นนั้นก็ได้ แล้วแต่จะเลือก

ถ้าในเวลาที่คืนทรัพย์นั้นเป็นพื้นวัสดุ จะท่าให้ทรัพย์สินคืนคงสภาพเดิมได้ หรือถ้าทำไปทรัพย์สินนั้นจะบูบลายไขร ท่านว่าบุคคลผู้ได้รับไว้ต้องส่งคืนทรัพย์สินตามสภาพที่เป็นอยู่และไม่มีสิทธิเรียกค่าสินใหม่ทดแทนเพื่อราคาทรัพย์สินที่เพิ่มขึ้นเพราะการดัดแปลงหรือต่อเติมนั้นได้”

“If the person who has in bad faith unduly received a property has made alteration in, or additions to it, he must return the property after it in its former condition at his own expense, unless the owner of the property chooses to have it returned in its present condition, in which case the owner must pay at his option either the cost of the alteration or additions, or a sum representing the increased value of the property.

When restitution is to be made, if it is impossible to put it in its former condition or the property would be damaged thereby, the person who received the property must return it in such condition as it is and he entitled to compensation for increase of value accruing to the property from such alterations of additions.”

มาตรา 418 บัญญัติไว้เฉพาะกรณีที่รับทรัพย์อันเป็นลักษณะมิควรได้ไว้โดยทุจริต และได้ทำการดัดแปลงหรือต่อเติมขึ้นในทรัพย์สินนั้น ซึ่งหมายถึงว่า มีผู้ส่งมอบให้โดยสำคัญผิดซึ่งตนก็รู้ว่า เขาส่งมอบโดยสำคัญผิดและรับมอบเอาไว้ จึงเป็นการรับทรัพย์อันเป็นลักษณะโดยทุจริต และยังฝืนทำการดัดแปลงหรือต่อเติมขึ้นในทรัพย์สินนั้น เจ้าของทรัพย์มีสิทธิจะให้ผู้รับลักษณะมิควรได้คืนทรัพย์ในสภาพเดิมได้ หรือเจ้าของทรัพย์สินจะเลือกที่จะให้ส่งคืนทรัพย์ในสภาพที่เป็นอยู่แล้วก็ได้ แต่เจ้าของทรัพย์ต้องใช้ราคาค่าดัดแปลงหรือต่อเติมหรือให้เงินเป็นจำนวนหนึ่งเป็นราคาทรัพย์สิน เท่าที่เพิ่มขึ้นนั้น

ตัวอย่าง นาย ก. ได้บ้านของนาย ข. อันเป็นลักษณะควรได้รับโดยทุจริตและได้ทำการต่อเติมบ้านออกไปอีก เป็นห้องน้ำ ห้องครัว และห้องนอน กรณีเช่นนี้นาย ข. มีสิทธิเลือกได้ 2 ทางคือ

1. ให้ส่วนของในสภาพเดิม โดยให้นาย ก. เสียค่าใช้จ่าย
2. ให้ส่วนของในสภาพที่เป็นอยู่ แต่กรณีนี้นาย ข. ต้องใช้ราคาก่าด้วยที่ต่อเติมหรือนาย ข. จะเลือกใช้เงินเป็นจำนวนหนึ่งเท่ากับราคารหัษตศินที่เพิ่มขึ้นก็ได้

แต่ถ้าในการคืนทรัพย์ จะทำให้ทรัพย์สินคืนในสภาพเดิมนั้นเป็นพื้นวิสัย หรือถ้าทำไปทรัพย์สินนั้นจะบุบลาย กรณีผู้ได้รับภาระจะต้องคืนทรัพย์สินตามสภาพที่เป็นอยู่ และก็ไม่มีสิทธิเรียกค่าสินใหม่ทดแทนในราคารหัษตศินที่เพิ่มขึ้นเพราะการที่ได้ดัดแปลงหรือต่อเติมนั้นด้วย

ตัวอย่าง นาย ก. ได้ตึกแถวของนาย ข. มาโดยเป็นลักษณะควรได้ และนาย ก. ได้ต่อเติมชั้นลอย ทุบผาผนังจะเป็นหน้าต่าง และเพิ่มชั้นของตึกแถวเดิม 3 ชั้น เป็น 5 ชั้น เมื่อเวลาที่นาย ก. ต้องส่งคืนบ้านแก่นาย ข. ในฐานลักษณะควรได้ นาย ก. ไม่สามารถทำให้ทรัพย์สินนั้นอยู่ในสภาพเดิมได้ ถ้าทำไปจะทำให้ตึกแถวหันบุบลาย ดังนี้เจ้าของตึกแถวคือนาย ข. ต้องรับตึกแถวในสภาพที่เป็นอยู่ และกรณีนี้นาย ก. ไม่มีสิทธิจะขอนาย ข. ชดใช้ราคาก่าด้วยที่ต่อเติมตึกแถว

ฎีกาที่ 1862/2522 กรณีที่คืนที่ดินที่ครอบครองตามคำพิพากษาให้คืน จำเลยรับคืนตามสภาพที่เป็นอยู่และไม่ปรากฏว่าพื้นวิสัยที่จะให้คืนสภาพเดิมได้ จำเลยไม่ได้แบ่งค่าที่โจทก์ดัดแปลงที่ดินให้ดีขึ้น ไม่ว่าโจทก์จะสูญเสียหรือทุจริตจำเลยก็ต้องใช้ค่าที่ทำให้ที่ดินดีขึ้น

ข้อสังเกต

มาตรา 418 ไม่ใช้บังคับถึงกรณีที่เป็นการทำทรัพย์สินขึ้นใหม่ เช่น ได้ลักษณะควรได้เป็นไม้หรืออิฐนา แล้วทำการก่อสร้างบ้านด้วยไม้หรืออิฐนั้น หรือนำไม้ที่ได้มาไปต่อเป็นโครงหรือตู้เป็นต้น